

VAKBLAD

februari 2014

#102

natuur bos landschap

**Maatwerk
voor de grauwe
klauwier**

**Geld verdienen
in het
Kuinderbos**

**Nieuw leef-
gebied grote
karekiet en
roerdomp**

Grote karekiet

foto provincie Overijssel

Roerdomp

foto

Nieuw leefgebied voor de grote karekiet en de roerdomp in de IJsseldelta

De komende jaren wordt binnen het project Ruimte voor de Rivier IJsseldelta bij Kampen een hoogwatergeul tussen de IJssel en het Drontermeer aangelegd: het Reevediep. Dit is een maatregel gericht op de waterveiligheid en de ruimtelijke kwaliteit, waarbij bij afvoer van hoog water in de IJssel via het Reevediep kan plaatsvinden. In het project is ook ruimte voor recreatie, woningbouw, landbouw infrastructuur, natuur en landschap. Een belangrijk onderdeel binnen het project is de aanleg van een 42 ha groot rietmoeras, aan de oostzijde van het Drontermeer. Dit rietmoeras zal nieuw leefgebied worden voor twee kwetsbare doelsoorten van het Natura 2000-gebied Veluwerandmeren: de grote karekiet en de roerdomp.

— Susan Sollie en Luc Bruinsma (Tauw), Arjan Otten (provincie Overijssel)

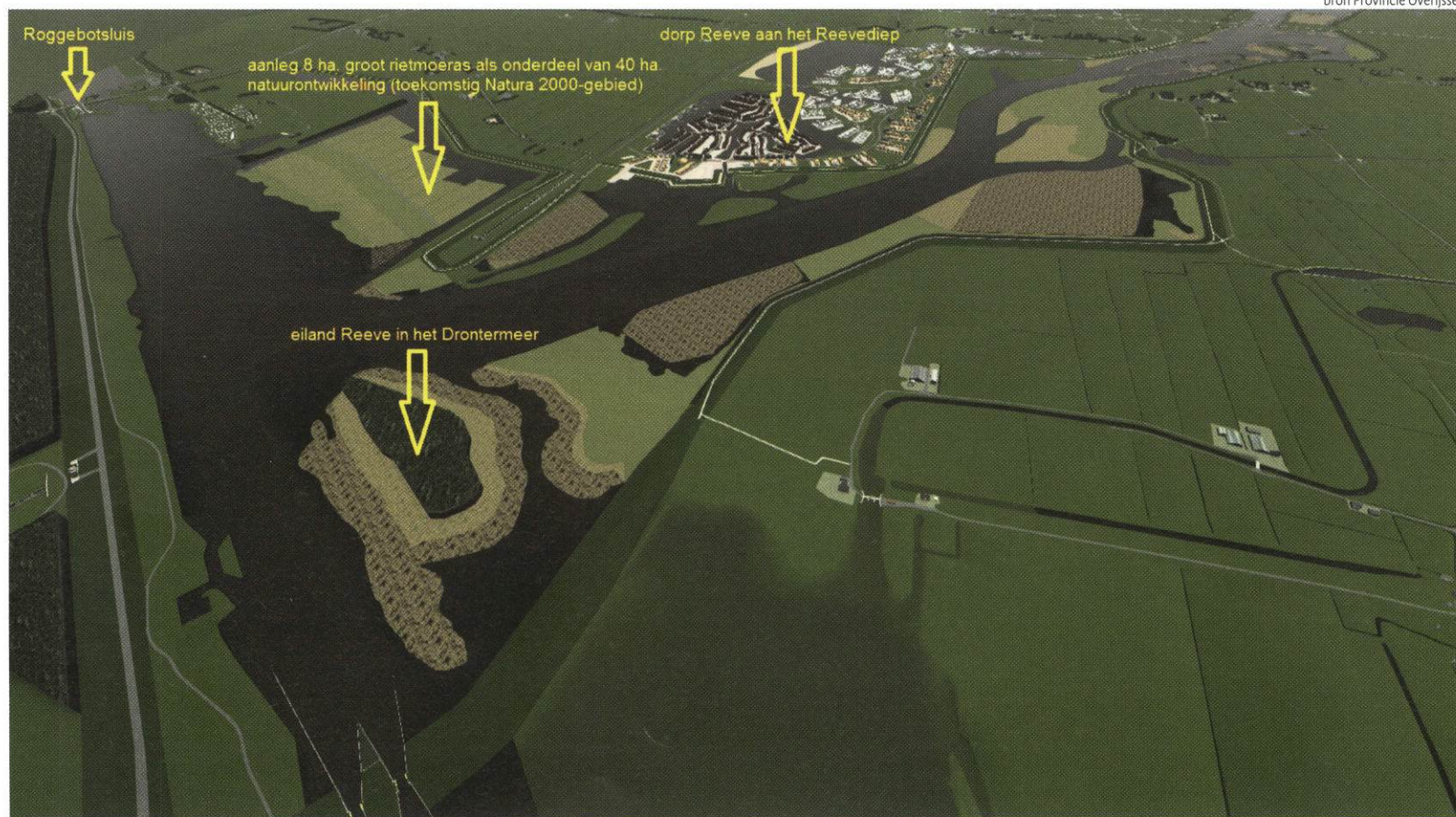
Rietmoeras als onderdeel van project IJsseldelta

In de afgelopen jaren heeft de provincie Overijssel, samen met adviesbureau Tauw en met waterschap Groot Salland, waterschap Zuiderzeeland, gemeente Kampen, Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer, het ontwerp voor dit rietmoeras gemaakt. Uitgangspunten hierbij waren dat het gebied specifiek ingericht moet worden voor de grote karekiet en de roerdomp, én dat een deel van het moeras snel (binnen enkele jaren) geschikt moet zijn voor deze soorten. Al met al een grote uitdaging, omdat het vaak vele jaren duurt voordat nieuwe natuur zich optimaal ontwikkeld heeft en ook omdat de ontwikkeling van waterriet in het verleden niet eenvoudig is gebleken. De gekozen oplossingsrichting ligt in het creëren van gecontroleerde omstandigheden, waardoor er relatief eenvoudig kan worden bijgestuurd. Al in 2014 zal de eerste 8 hectare van het rietmoeras worden gerealiseerd. Op 16 januari 2014 heeft hiervoor de starthandeling plaatsgevonden. Na realisatie van het gehele rietmoeras (eind 2017), zal het ruimtelijk en hydrologisch gekoppeld worden aan het Dronter- en later Vossemeer.

> Binnen het project Ruimte voor de Rivier IJsseldelta, dat naast de aanleg van het Reevediep bestaat uit het plaatselijk verlagen van het zomerbed van de IJssel, is gebruik gemaakt van een zogenaamd natuurinclusief ontwerp. Natuurinclusief ontwerp betekent kortweg dat versterking van natuurwaarden mede bepalend is geweest voor locatie- en inrichtingskeuzes in het plangebied. Hoewel waterveiligheid de primaire aanleiding is voor het project, is al in een vroeg stadium besloten om over te gaan tot een brede gebiedsgerichte aanpak. De keuze voor een natuurinclusief ontwerp was daarbij een logische stap, omdat veel bestaande natuurwaarden aanwezig zijn evenals grote potenties voor de versterking daarvan. Cruciaal bij het natuurinclusieve ontwerp is allereerst dat er binnen het projectgebied voldoende nieuwe natuurwaarden worden ontwikkeld, voordat er elders als gevolg van het project natuurwaarden verloren gaan. Bovenop deze minimale wettelijke verplichting wordt aanvullend ingezet op een serieuze winst voor natuur. Er worden slechts enkele hectaren bestaande rietoevers aangetast, maar er wordt in totaal ruim 300 hectare nieuwe water- en moerasnatuur aangelegd. En dat ook nog eens in een robuuste samenhangende structuur die het IJsseldal met de randmeren verbindt. Het is

daarmee een integraal project dat een belangrijke impuls zal zijn voor zowel natuur, economie als de leefbaarheid in de regio IJsseldelta. Het Reevediep wordt namelijk ook geschikt voor verschillende vormen van recreatief medegebruik, zoals varen, wandelen en fietsen.

Bij de ontwikkeling van het Reevediep, en specifiek de aansluiting van deze hoogwatergeul aan het Drontermeer, gaat ongeveer 4 hectare rietoevers langs het Drontermeer verloren. Daarmee verkleint het leefgebied van de grote karekiet en de roerdomp. Omdat deze soorten niet op vaste locaties broeden, is de omvang en de kwaliteit van het rietareaal als totaal van groot belang. De vanuit Natura 2000 vastgestelde doelen voor de Veluwerandmeren (5 broedpaar roerdomp, 40 broedpaar grote karekiet) worden op dit moment nog niet gehaald. Met maximaal enkele broedparen roerdomp en gemiddeld ruim 20 paar grote karekiet is dus nog een stevige toename nodig en is iedere inbreuk op het bestaande leefgebied ongewenst. Om het verlies aan bestaand leefgebied op te vangen wordt daarom aan de oostzijde van het Drontermeer op voormalig landbouwgrond een nieuw leefgebied van ongeveer 42 ha in de vorm van een rietmoeras aangelegd. Het is van groot belang dat het nieuwe rietmoeras zich

bron Provincie Overijssel

Starthandeling van het project *Ruimte voor de Rivier IJsseldelta* op 16 januari j.l.

foto provincie Overijssel

snel ontwikkelt tot geschikt leefgebied, zodat ook tijdens de uitvoeringsfase de oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied van de grote karekiet en de roerdomp op peil blijft.

Ontwerp gericht op snelle rietontwikkeling

Er zijn randvoorwaarden aan het ontwerp gesteld voor een snelle rietontwikkeling, gewenst habitat voor de doelsoorten, waterkwaliteit, waterkwantiteit, waterpeil en dynamiek en toekomstig beheer.

Snelle rietontwikkeling

Tijdens de eerste drie tot vijf jaar worden gecontroleerde omstandigheden gecreëerd om rietontwikkeling snel op gang te brengen. Er is de unieke mogelijkheid om met de huidige waterkering, extra tijdelijke bedijking en een combinatie van gemaal en stuw het waterpeil kunstmatig te controleren. Op basis van ervaringen heeft Deltares bepaald dat een uitzakend peil optimaal is. Het peil is daarbij hoog in de winter, zakt tot een minimum tussen april en september, om daarna weer te stijgen

tot het winterpeil.

Naast een optimaal peilbeheer is het nodig om voldoende bronmateriaal van riet aan te brengen. Dit is op de nieuwe (water)bodem niet aanwezig. Riet plant zich in de natuur voornamelijk vegetatief (ongeslachtelijk) voort, via ondergrondse wortelstokken. Ook bovengrondse uitlopers kunnen zich met worteltjes aan de grond hechten en nieuwe scheuten vormen. Geslachtelijke voortplanting door zaad vindt minder plaats. Zaad heeft zeer specifieke omstandigheden nodig om te ontkiemen en de nieuwe plantjes zijn zeer gevoelig voor wisselende waterstanden en vraat. Dit wordt dan ook niet toegepast. Bij aanplant wordt zoveel mogelijk gebiedseigen materiaal gebruikt, bijvoorbeeld plaggen en wortelstokken uit de perceelsloten. Dat is niet voldoende, zodat aangevuld wordt met materiaal uit vergelijkbaar gebied. Het gebruik van plaggen is het meest efficiënt. Er komen direct stevige rietstengels uit het volwassen ondergronds rhizoom. In het ontwerp is gekozen voor veel variatie in maaiveldhoogte en daarmee waterdiepte. Er wordt een aflopend talud van west naar oost

aangelegd, en op kleinere schaal wordt het gehele plangebied aangelegd in een geribbeld patroon. Hoge en lage delen, met een hoogteverschil van 20 cm, wisselen zich om de 5 meter af. Dit microreliëf zorgt ervoor dat de ontwikkeling van riet minder afhankelijk is van schommelingen in de waterstand. Er zijn dan altijd wel delen van het moeras die een gunstige waterstand hebben voor rietgroei.

Habitat voor doelsoorten

Behalve voor roerdomp en grote karekiet zal het gebied ook worden ingericht voor moerassoorten, als waterspitsmuis en grote modderkruiper. Geschikt habitat voor de roerdomp bestaat uit 30 tot 40 cm waterdiepte, riet met voldoende randlengte (1,1 km beschutte oever per territorium) en een rietzone van minimaal 30 meter breed. De grote karekiet vereist een rietopstand van enkele jaren oud (stevig genoeg voor nestbouw) en minimaal 250-500 meter oeverlengte van minimaal 15 meter breed per paartje. Voor de waterspitsmuis is verder ook de nabijheid van hoger gelegen terrein van belang in de vorm van de bestaande oeverwal. Voor de grote modderkruiper tenslotte, is de afwisseling van diepere watergangen en ondiepe verlandende greppels van belang voor de levenscyclus.

De randlengte wordt gecreëerd door een slotenstelsel door het gebied heen. Roerdampen hebben op die manier voldoende mogelijkheden om vanuit de dichte aaneengesloten stukken rietmoeras in de sloten te foerageren. Het slotenstelsel is zo ontworpen dat vissen vrij het gebied door kunnen zwemmen. Eind 2017, wanneer rietmoeras elders verloren gaat, is de rietopstand vier groeiseizoenen oud. Om ervoor te zorgen dat de stengels dan ook stevig genoeg zijn voor de nesten van de grote karekiet, is het essentieel om rietplaggen te gebruiken die snel dikke rietstengels produceren. Ook de randzones die ontstaan doordat binnen het gebied een bestaande oeverwal wordt gehandhaafd zijn van belang. Daarmee wordt de variatie in maaiveldhoogte en vegetatiestructuur vergroot en staan meer delen van het rietland bloot aan dynamiek door wind en golfslag. Dit draagt ook bij aan de geschiktheid van het rietmoeras voor de doelsoorten.

Waterkwaliteit en waterkwantiteit

Voor gecontroleerde (peil)omstandigheden in de eerste jaren van ontwikkeling is omdijking van het gebied noodzakelijk. Omdijken

betekent echter isolatie van het systeem en daarmee gevaar voor ophoping van organisch materiaal, dichtslibbing en het ontstaan van bijvoorbeeld blauwalg. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen is een slootsysteem ontworpen waarmee de doorstroming van het gebied vergroot wordt. Ook door positionering van het inlaatgemaal tegenover de uitlaat stroomt water door het gehele gebied. Gedurende de tijd dat er gecontroleerde omstandigheden zijn, zal het gemaal continu water aanvoeren vanuit de omliggende polder. Na 2017 wordt de isolatie opgeheven waardoor ook de beperkingen voor vrije migratie van bijvoorbeeld vissen verdwijnen. Het gebied wordt dan hydrologisch gekoppeld aan het Dronter- en later het Vossemeer.

Waterpeil en dynamiek

Het ontwerp is afgestemd op het toekomstig peil van het Vossemeer. Dit betekent dat het gebied wordt ontgraven tot een diepte waarop in de eindsituatie na aansluiting op het Vossemeer op ongeveer de helft van het rietmoeras 30-40 cm water staat.

In de fase van gecontroleerde (peil)omstandigheden is er nog geen sprake van dynamiek als gevolg van wisselende waterstanden. Na verbinding met het Dronter- en later Vossemeer gaat peildynamiek en opwaaiingsdynamiek ook binnen het rietmoeras een rol spelen. Enerzijds zal het geldende zomer/winter peil een minder gunstig effect hebben op de rietopstand: deze is namelijk tegengesteld aan de optimale eisen voor riet. Anderzijds zal opwaaiing – met relatief grote peilverschillen in korte tijd – een remmend effect hebben op ophoping van organisch materiaal binnen de rietvegetatie.

Schadepreventie

Riet is, zeker in de beginfase van aanleg en aan het begin van een groeiseizoen, gevoelig voor vertrapping, loswoelen en vraat. Watervogels eten jonge stengels op, zeker in een relatief open gebied. Wanneer dit dreigt op te treden zal er gerasterd worden of worden de watervogels verjaagd. Een watergang rond het hele gebied zal voorkomen dat recreanten het gebied in komen. Bijkomend voordeel is dat deze watergangen predatoren als de vos verhinderen om het gebied te betreden. Een soort als de roerdomp is daarbij gebaat. Er zijn voorzieningen zodat recreanten het gebied van buitenaf kunnen bekijken.

Beheer na oplevering

Het beheer is erop gericht om overjarig riet te creëren en te behouden, geschikt voor de doelsoorten. De toekomstige beheerder zal het rietmoeras extensief onderhouden: alleen ingrijpen bij verruiging of bij dichtslibbing van het slotenstelsel. Open sloten zijn essentieel voor de doorstroming in het gebied, foerageermogelijkheden voor de doelsoorten en het ontstaan van waterriet. Door het extensieve onderhoud zijn onderhoudspaden niet nodig. Eventueel beheer kan plaatsvinden met materieel dat geschikt is voor nat terrein.

Een toekomstbeeld

De komende jaren wordt het rietmoeras gefaseerd aangelegd. Het groeiseizoen van 2014 zal het eerste jaar zijn dat riet gaat groeien, en eind 2017 staat er naar verwachting 8 ha volwassen rietvegetatie met voldoende structuur. Dat zal groeien tot een rietmoeras van 42 ha dat bestand is tegen de peildynamiek van het Dronter- en Vossemeer, en daarmee als robuust habitat kan dienen voor de doelsoorten roerdomp en grote karekiet. Tussentijds wordt de ontwikkeling gevolgd en wordt waar nodig bijgestuurd. Door de kleinschalige afwisseling van rietland en open water ontstaat een fraai waterrijk landschap. Daarnaast zullen grote delen van het toekomstige Reevediep ook uitgebreidere mogelijkheden bieden voor recreatief medegebruik, waardoor voor het gehele gebied een goede balans kan worden gevonden tussen behoud van rust voor vogels en mogelijkheden voor gebruik en beleving.

Het rietmoeras zal na ontwikkeling worden toegevoegd aan het Natura 2000-gebied Veluwe-erandmeren. Normaal gesproken is uitbreiding van Natura 2000-gebied ten koste van landbouwgrond alleen bij hoge uitzondering aan de orde en alleen als dit geen gevolgen heeft voor het toekomstperspectief van de agrarische sector. Door de integrale gebiedsgerichte aanpak is voor alle sectoren, dus ook de landbouw, een acceptabele ruimtelijke invulling gevonden die ook de toevoeging van het rietmoeras aan Natura 2000 mogelijk maakt. Het rietmoeras zal zodanig robuust zijn dat dit niet kwetsbaar is voor omgevingsinvloeden zoals die bijvoorbeeld door landbouw en andere bedrijvigheid in de omgeving kunnen worden veroorzaakt. De toekomstig buitendijkse ligging draagt daaraan bij. <

susan.sollie@tauw.nl